KHRUSTYK Nadiya,

Candidate of Philological Sciences, Docent, Associate Professor at the Department of the Applied Linguistics, Faculty of Philology, Odesa I. I. Mechnikov National University; 2 Zmiienka Vsevoloda St, Odesa, 65000, Ukraine;
e-mail: nadya.khrustyk@gmail.com;
https://orcid.org/0000-0003-3423-9901

TO THE PROBLEM OF FEMININE NOUNS MOTIVATION

Summary. The article is devoted to the study of the motivation of common feminine nouns, the derivation of which in linguistics is traditionally associated with the corresponding names of masculine persons. The author proves of this problem being adequate, **actual** and perspective. The **purpose** of the article is to reveal the mechanism of motivation of feminine nouns to designate persons by type of activity, profession, position, rank, title, etc., taking into account the tendency toward the independence of feminitives word-formation from masculine. The **object** of study is the process of derivation of feminine nouns. The **subject** of analysis is the motivation for naming female persons. The **material** of study is feminine nouns, the motivation of which is traditionally associated with the corresponding names of masculine persons. **Metodology**. The paper uses such general scientific **research methods** as analysis and synthesis, induction and deduction, observation and descriptive methods, elements of morphemic and derivational analysis. **Conclusions.** It is proven that synchronically derived names of feminity are motivated by the names of actions, processes, objects, signs, etc. in terms of meaning and can only be structurally linked to the corresponding lexemes denoting male persons. A significant part of feminitives that have borrowed bases, as correlative masculine nouns, synchronically, according to semantic criteria, belong to non-derivative words and are only formally derived from correlative masculine nouns. It is concluded that one of the defining features of the derivation of the analyzed feminitives is the specificity of their motivation. This creates grounds for substantiating feminine word-formation of masculine. The **perspective** of the research is to in-depth study of the specifics of the motivation of common feminine nouns, taking into account their lexical and semantic features and the characteristics of the formative basis.

Keywords: derivation of feminitives, problem of motivation, correlation with the names of masculine persons, discrepancy between semantic and structural motivation, specificity of motivation.

Статтю прийнято 05.03.2026
Статтю затверджено до публікації 10.04.2026
Дата публікації 25.05.2026

УДК 811.111:811.161.2
https://doi.org/10.18524/2307-4558.2026.45.357820

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC 4.0

РОГАЧ Леся Валеріанівна
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Ужгородського національного університету;
пл. Народна 3, Ужгород, Закарпатська область, Україна;
e-mail: lesya.rohach@uzhnu.edu.ua;
https://orcid.org/0000-0001-7709-017X

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ІНЖЕНЕРІЇ ТА БУДІВНИЦТВА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті здійснено контрастивний аналіз англійської та української термінології інженерії та будівельної галузі в аспекті їхньої семантичної організації та функціонування в межах термінологічного й загальновживаного мовлення. Дослідження ґрунтується на сучасних положеннях контрастивної лінгвістики, семасіології та порівняльного термінознавства, які розглядають терміносистеми як структуровані, але водночас динамічні утворення, що перебувають у постійній взаємодії із загальновживаною лексикою та іншими термінологічними сферами. У цьому контексті термінологія інженерії та будівельної справи аналізується як система, що відображає як спеціальні, так і загальномовні семантичні процеси, зокрема полісемію, моносемію та міжгалузеву термінологічну взаємодію. **Метою** дослідження є виявлення спільних і відмінних рис семантичної структури англійських та українських інженерних та будівельних термінів на основі компонентного аналізу та побудови матриць семантичного простору. У роботі визначено основні групи термінів за ступенем полісемії (високий, середній, моносемантичний рівень) та проаналізовано співвідношення загальномовних і термінологічних значень у їхній семантичній структурі. Особливу увагу приділено семному складу лексичних одиниць, виявленню поліфункціональних, середньочастотних і монофункціональних сем, а також їхній ролі в організації семантичного простору терміносистем інженерії та будівництва двох мов. Семантичний аналіз засвідчив наявність спільних тенденцій у двох мовах, зокрема міжсистемної термінологічної полісемії та взаємопроникнення загальновживаних і спеціальних значень. Водночас встановлено відмінності у кількісному співвідношенні типів термінів і сем, що свідчить про різний ступінь термінологічної спеціалізації англійської та української інженерної лексики. Отримані **результати** підтверджують ефективність компонентного аналізу семаники лексичних одиниць для зіставного дослідження термінологічних систем і дають змогу глибше зрозуміти закономірності семантичної організації спеціальної лексики в різних мовах, а також можуть бути використані в лексикографічній практиці та викладанні фахової англійської й української мови, а також у подальших міждисциплінарних дослідженнях термінології.

Ключові слова: контрастивна лінгвістика, термінологія інженерії та будівництва, термін, загальновживане слово, сема, полісемія, моносемія.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Контрастивна лінгвістика зосереджується на виявленні та аналізі подібностей і відмінностей між двома або більше мовами. Будь-яке мовне явище, релевантне завданням прикладної лінгвістики, може виступати об'єктом контрастивного аналізу. Цей аналіз здійснюється на трьох основних мовних рівнях: фонологічному, граматичному (який охоплює морфологію та синтаксис) і лексичному. На лексичному рівні він зосереджується на виявленні подібностей і відмінностей у значеннях та семантичній структурі відповідних слів у різних мовах. Дослідження лексичного значення слова та його загальної семантичної структури пов'язане зі значними труднощами, що зумовлено складною взаємодією мови й людської свідомості, яка відображає та адаптує зовнішню реальність відповідно до потреб людини.

Сьогодні загальновизнано, що в лінгвістичному аналізі значення має пріоритет над формою, що підкреслює центральну роль лексичного компонента в слові й обґрунтовує застосування семантичних методів до системного дослідження всіх рівнів мови [5]. Для виявлення складників значення слова розроблено спеціалізовані методи компонентного аналізу, що дають змогу репрезентувати його як поєднання базових семантичних одиниць. Лексико-семантичні варіанти полісемантичного слова організовуються за ієрархічними зв'язками [1], що виявляється у наявності як первинних значень, так і вторинних, похідних смислів.

Компонентний аналіз передбачає дослідження значень слів і їх розкладання на спільні та відмінні ознаки. Цей підхід спрямований на визначення значення кожного слова через універсальну систему семантичних компонентів і можливих способів їх поєднання. Значення слова не є єдиним неподільним цілим, а може бути розкладене на елементарні семантичні складники – семи, які можуть бути організовані в підкатегорії, утворюючи впорядковану семантичну систему.

Особливо актуальним напрямком лінгвістичних досліджень вважаємо порівняльне термінознавство, яке посідає особливе місце на перетині контрастивної лінгвістики та термінології. Ця галузь передусім досліджує зіставлення термінів і терміносистем у різних природних мовах, у яких вони функціонують. Окрім міжмовного аналізу, порівняльне термінознавство охоплює також вивчення кількох терміносистем у межах однієї мови. Відповідно, об'єктом його дослідження є як міжмовна еквівалентність термінів, так і цілісні термінологічні структури в межах спільної концептуальної сфери.

Методологічний інструментарій порівняльного термінознавства є досить різноманітним. Спираючись на суміжні лінгвістичні дисципліни, воно залучає широкий спектр аналітичних методів для дослідження й зіставлення термінів та їхніх системних зв'язків. Серед найуживаніших вважаються порівняльний метод (який є основним), описовий аналіз, морфемний аналіз, аналіз безпосередніх складників, словотвірний аналіз, лінгвістична статистика, а також дефініційний і контекстуальний аналізи. Зокрема, порівняльний метод дає змогу здійснювати системне й синхронне дослідження терміносистеми в межах певного понятєвого поля шляхом її зіставлення з аналогічними системами в інших мовах [2].

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою увагою сучасної лінгвістики до семантичного аспекту мовних одиниць, зокрема в межах контрастивного аналізу та порівняльного термінознавства. Незважаючи на активний розвиток контрастивних студій, проблема системного зіставлення термінологічних одиниць, зокрема в галузі інженерії, залишається недостатньо розробленою. Це стосується передусім аналізу співвідношення загальновживаних і спеціальних значень термінів, виявлення їхніх спільних і відмінних семантичних компонентів, а також дослідження процесів полісемії, моносемії та термінологізації/детермінологізації. Крім того, дослідження відповідає потребам розвитку порівняльного термінознавства як міждисциплінарної галузі, що інтегрує підходи контрастивної лінгвістики та термінології. Зіставний аналіз англійської та української термінології інженерії сприятиме глибшому розумінню структурно-семантичних особливостей термінів, удосконаленню їх лексикографічного опису та підвищенню ефективності міжмовної наукової комунікації.

Мета і завдання. Метою дослідження є комплексний опис термінів інженерії та будівельної справи в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті, а також виявлення закономірностей спільного та специфічного в їхньому лексико-семантичному складі. Реалізація поставленої мети передбачає застосування сучасних методів семантичного аналізу, зокрема компонентного аналізу, що дає змогу моделювати семантичну структуру лексичних одиниць через систему сем, встановлювати міжмовні відповідники та виявляти принципи організації спеціальної лексики в досліджуваних мовах.

Для дослідження лексико-семантичних особливостей термінів інженерії та будівельної справи у англійській та українській мовах, було використано методику формалізованого семантичного аналізу, розроблену М. М. Пещак [3] та М. П. Фабіан [7]. Цей підхід дав змогу

сконструювати матриці на основі аналізу лексико-семантичного складу англійської та української термінології інженерії та будівництва, що репрезентують структуру семантичного простору англійських і українських термінів інженерії в межах ширшої системи загальновживаної мови. У матрицях терміни розташовані в горизонтальних рядках, тоді як семи, виокремлені із загальновживаних та термінологічних лексичних значень, подано у вертикальних стовпцях. Найчастотніші семи розміщено на початку матриці, за ними подано семи із середньою частотністю та монофункціональні семи. Англійські та українські терміни інженерної справи впорядковано від найбільш полісемантичних лексичних одиниць до моносемантичних.

Для аналізу було відібрано репрезентативну вибірку з 65 англійських і 48 українських термінів інженерії. Із застосуванням методу компонентного аналізу було досліджено як їхню загальномовну, так і спеціальну термінологічну семантику. Предметом дослідження є виявлення семантичних характеристик англійських лексичних одиниць як елементів інженерної терміносистеми та складників загальномовного лексичного фонду, а також особливості їх лексикографічного опису. Джерелами нашого дослідження є термінологічні словники інженерної справи та будівництва англійської та української мов, а також тлумачні лексикографічні джерела досліджуваних мов.

Виклад основного матеріалу. Вивчення основних лексико-семантичних особливостей англійських термінів інженерії та будівництва у нашому дослідженні стосується співвідношення їх семантики з семантикою термінів інших наук та загальновживаними лексичними одиницями. Ми дослідили термінологічні значення 65 інженерних термінів на основі даних термінологічних словників і проаналізували їхні значення у тлумачному словнику. Метод компонентного аналізу був застосований з метою виокремлення сем зі спеціальних і загальновживаних значень лексичних одиниць. Побудова матриць на основі рангового впорядкування семантичних елементів значень з врахуванням загальновживаної полісемії лексем дала можливість поділити термінологічні одиниці англійської фахової мови інженерії та будівництва на три основні групи: терміни з найвищим ступенем полісемії, терміни із середнім ступенем полісемії та моносемантичні терміни. Група слів із найвищим ступенем полісемії складається з 17 термінів, що мають понад чотири значення у своїй семантичній структурі: *elevation*, *pyramid*, *mullion*, *timber*, *vault*, *balustrade*, *basement*, *cob*, *boss*, *bulwark*, *circulation*, *wreath*, *fender*, *mantle* тощо.

Наведемо приклади, які яскраво демонструють різницю між загальновживаною та термінологічною семантикою першої групи слів нашого матеріалу. Термін *elevation* у термінологічному словнику пояснюється як *креслення, що визначається як горизонтальна ортографічна проєкція будівлі на вертикальну площину* (*«a drawing defined as a horizontal orthographic projection of a building onto a vertical plane, the vertical plane normally being parallel to one side of the building»* [10]). У тлумачному словнику це слово має кілька значень: *1) висота над рівнем моря; 2) підвищення когось до вищого рангу або посади; 3) збільшення кількості або рівня чогось; 4) вертикальна сторона будівлі, зображена на кресленні, виконаному архітектором; 5) кут підняття над горизонтом під час наведення гармати («1) a height above the level of the sea; 2) an act of moving someone to a more important rank or position; 3) an increase of the amount or level of something; 4) an upright side of a building; 5) the angle made with the horizon by pointing a gun»* [9]).

Термін *timber* у словнику будівельних термінів має визначення: *великі дерев'яні дошки, що використовуються для створення конструкції стіни* (*«large wooden boards used in creating the structure of a wall»* [10]). У тлумачному словнику *timber* фіксується як: *1) деревина, що використовується для будівництва або виготовлення предметів; 2) дерева, які дають деревину для будівництва або виготовлення виробів; 3) дерев'яна балка, особливо та, що є частиною основної конструкції будинку; 4) Timber! – вигук-попередження про те, що зрубане дерево ось-ось впаде («1) wood used for building or making things; 2) trees that produce wood used for building or making things; 3) a wooden beam especially one that forms part of the main structure of a house; 4) Timber! Used to warn people that a tree being cut down is about to fall»* [9]). Отже, можна стверджувати, що ця лексична одиниця має однакове значення як у будівництві, так і в загальновживаній мові, і в тлумачному словнику доцільно позначити її лексикографічною ремаркою *build*.

Словник Лонгмана подає такі значення слова *mantle*: *1) (літ.) щось, наприклад сніг або темрява, що покриває поверхню чи територію; 2) вільний верхній одяг без рукавів, який носили переважно в минулі часи; 3) ковпак, який надягають на полум'я газової або нафтової лампи, щоб воно світило яскравіше; 4) частина Землі навколо центрального ядра*

(*«1) literary something such as snow or darkness that covers a surface or area; 2) a loose piece of outer clothing without sleeves, worn especially in former times; 3) a cover that is put over the flame of a gas or oil lamp to make it shine more brightly; 4) the part of the Earth around the central core»* [9]). У спеціальному термінологічному словнику *mantle* тлумачиться як *усі конструктивні елементи або обрамлення навколо каміна* (*«all the work or frame around a fireplace; often used to denote just the protruding shelf»* [10]). Аналіз дефініцій, поданих у тлумачному і у спеціальному словниках, свідчить про те, що ці значення є досить різними. Отже, можна запропонувати розширити семантику, яку фіксує тлумачний словник, додавши спеціальне значення з галузі будівельної інженерії.

Проблема використання одного й того самого терміна в різних терміносистемах мови є надзвичайно актуальною і досі остаточно невирішеною. Паралельне функціонування терміна в кількох термінологіях пояснюється взаємоперетином різних наукових галузей. Частина дослідників трактує це явище як омонімію, тоді як інші мовознавці схильні розглядати його як прояв полісемії. Результати ґрунтовного аналізу термінології будівельної інженерії дають підстави підтримати останню позицію. Використання одного терміна в будівельній справі, фізиці, математиці, медицині, хімії, мистецтві, спорті та інших сферах кваліфікуємо як міжсистемну термінологічну полісемію, оскільки її основою є подібність процесів у різних галузях наукової діяльності. Наприклад, термін *bracket* у терміносистемі інженерії та будівництва означає *несучий елемент із дерева, каменю або металу, який виступає зі стіни* (*«load-bearing member made of wood, stone or metal that overhangs a wall»* [10]). В економіці *bracket* пояснюється як *дохідна /податкова/вікова категорія – певний діапазон доходу, податку тощо* (*«an income/ tax/ age bracket – a particular income, tax etc. range»* [9]). Англійський термін будівництва *bond* означає *цегляну кладку з перев'язкою цеглин* (*«brickwork with overlapping bricks»* [10]). У хімії *bond* – це *хімічний зв'язок, що утримує атоми разом у молекулі («the chemical force that holds atoms together in a molecule»* [9]).

Семантичний аналіз першої групи термінів інженерії та будівництва як спеціальних і загальновживаних лексичних одиниць виявив дві тенденції їхньої семантики. У деяких випадках спеціальне значення імпліцитно відображене в тлумаченні загальновживаної мови. У такому разі доцільно позначати це значення лексикографічною поміткою *build*. Протилежна тенденція спостерігається тоді, коли інженерне значення взагалі не згадується у тлумачному словнику. У цьому випадку, на нашу думку, його слід додати до переліку значень. Ця група також характеризується міжсистемною термінологічною полісемією більшості термінів.

У групі слів із середнім ступенем полісемії загальновживані значення представлені широко. Ця група налічує 30 термінів будівельної інженерії. Усі ці терміни мають понад два значення. У цій групі виділяємо такі тематичні підгрупи: *професії у сфері інженерії та будівництва; оздоблення; стилі у будівництві; церква та її частини; монументи*. Наведемо окремі приклади. До тематичної підгрупи *«Професії у сфері інженерії та будівництва»* належать такі терміни другої групи нашого матеріалу: *architect, building designer, project manager*. У термінологічному словнику термін *architect* означає *ліцензованого фахівця, який організовує простір* (*«a licensed professional who organizes space. Architects design houses, office buildings, skyscrapers, landscapes and even entire cities»* [10]). Тлумачний словник пояснює цю лексичну одиницю як: *1) людина, чия професія – проєктувати будівлі; 2) особа, яка першою запропонувала важливу й успішну ідею* (*«1) someone whose job is to design buildings; 2) the architect of something – the person who originally thought of an important and successful idea»* [9]). Цілком закономірно, що у словнику Лонгмана слово *architect* тлумачиться ширше, ніж у спеціалізованому лексикографічному джерелі. Друге значення ілюструє процес детермінологізації, коли термін уживається для позначення узагальненого, нетермінологічного поняття. Тематична підгрупа нашої вибірки «*Оздоблення»* містить такі терміни: *cornice, pier, tracery, boss, chevron*. Наприклад, *cornice – верхня частина профільованих елементів (карнизів) уздовж верхівки стіни або безпосередньо під дахом («the uppermost section of moldings along the top of a wall or just below a roof»* [10])*; pier – масивна опора (стовп), що використовується для підтримки даху* (*«a large pillar used to support a roof»* [10]).

Більшість загальновживаних значень, що характеризують цю групу, перебуває у тісному зв'язку з термінологічними: в одних випадках вони виступають як первинні, в інших – як похідні. Характерною ознакою термінів із середнім ступенем полісемії є також можливість їх поділу на окремі тематичні підгрупи.

Моносемія розглядається як відповідність «термін – поняття», за якої одному терміну відповідає лише одне поняття. Водночас кількість коренів і афіксів у кожній мові, що можуть

слугувати словотвірною базою для творення термінів, є обмеженою порівняно з кількістю понять у різних предметних галузях, яка постійно й стрімко зростає. З цієї причини досягнення моносемії в строгому розумінні в термінології є неможливим, хоча саме вона була б найбільш ефективним засобом її стандартизації.

У третій групі нашого матеріалу загальновживані значення здебільшого збігаються зі спеціальними. Усі моносемантичні слова нашого мовного матеріалу (18 лексичних одиниць) є термінами будівельної інженерії: *bungalow*, *cupola*, *dormer*, *eave*, *jamb*, *pediment*, *pilaster*, *scullery*, *rood*, *chancel*, *campanile*, *spire*, *drawbridge*, *haunch* тощо.

Термін *pilaster* у словнику будівельної справи фіксується як *прямокутна опора, що нагадує плоску колону* (*«a rectangular support that resembles a flat column»* [10]). У тлумачному словнику ця лексикографічна одиниця означає *плоску квадратну колону, прикріплену до стіни будівлі з декоративною метою* (*«a flat square column attached to the wall of a building for decoration»* [9]). Обидва ці значення є досить подібними, і їх об'єднує спільна сема *column*. Термінологічна одиниця *jamb* у спеціальному словнику тлумачиться як *один із двох вертикальних стояків або елементів, що утворюють бокові частини дверей, віконної рами чи каміна* (*«one of a pair of vertical posts or pieces forming the sides of a door, window frame, or fireplace»* [10]). У словнику Longman це слово подається як *стовп, що утворює бік дверей або вікна* (*«a post that forms the side of a door or window»* [9]).

Аналіз моносемантичних термінів будівельної інженерії дає підстави зробити висновок, що моносемія в англомовній термінології будівельної галузі є досить поширеним явищем, оскільки за кількісними показниками моносемантичні терміни посідають друге місце в нашому мовному матеріалі.

На основі кількісного критерію семний склад матеріалу було поділено на три основні групи: поліфункціональні семи, семи із середнім ступенем частотності та монофункціональні семи. У нашому мовному матеріалі до поліфункціональних семантичних одиниць належать такі: *part of, piece of; people, person; material; wall; building; area; ceiling; surface; space* тощо. Кожна з цих сем є складником значень більш ніж чотирьох термінів інженерної та будівельної сфери діяльності людини. Відповідно, вони виступають найбільш поліфункціональними елементами значення у нашому дослідженні. Сема *part of, piece of* об'єднує значення десяти англійських лексичних одиниць: *slip*, *base*, *plaster*, *knee*, *project*, *keystone*, *chevron*, *stonework* тощо. Наприклад, *slip* – це *невеликий або вузький шматок паперу («a small or narrow* ***piece of*** *paper»* [9]); *base – нижня частина або основа геральдичного щита («the lower portion or the lower* ***part of*** *heraldic shield»* [9]); *stonework – будь-яка частина будівлі чи споруди, виконана з природного каменю* (*«any* ***part of*** *a building, structure, which incorporates natural stone»* [8]). У більшості випадків цей елемент значення в нашому матеріалі має загальномовний характер і лише у деяких випадках передає термінологічне значення. Ця сема посідає перше місце у нашому списку рангового впорядкування елементів значення. Сема *wall* об'єднує значення шести інженерних термінів: *fender*, *niche*, *bulwark*, *pilaster*, *obelisk*, *cornice*. Наприклад, *bulwark* – це *міцна споруда на зразок стіни, збудована для захисту* (*«a strong structure like a* ***wall****, built for defence*» [8]), *pilaster – вертикальний прямокутний виступ у стіні* (*«a vertical rectangular protrusion in a* ***wall***» [8]); *niche – заглиблення в товщі стіни, зазвичай призначене для декоративних цілей* (*«a recess within the thickness of a* ***wall*** *usually for ornament*» [8]).

Аналіз поліфункціональних сем нашого мовного матеріалу дає підстави зробити висновок, що елементи значення цієї групи часто поєднують термінологічні та загальномовні функції, причому дані матриці свідчать про тісний зв'язок термінів із загальновживаною лексикою в семантичному просторі термінології інженерії.

Група сем із середнім ступенем частотності у значеннях лексичних одиниць налічує 32 семи: *window; figure, circle; cover, covering; post, position; room; construction; object; joint, junction; place; column; equipment; house; component, element* тощо. Кожна з цих сем виокремлюється із семантики двох-трьох лексичних одиниць. Семантика трьох інженерних термінів – *bay window*, *fanlight*, *dormer* – містить одну спільну сему *window*. Наприклад, *bay window* – це *вікно, розташоване у виступі фасадної площини будівлі* (*«a* ***window*** *set into a protrusion from the elevational plane of the building*» [8]*); dormer – виступне вертикальне вікно, розміщене на похилому даху* (*«projecting vertical window located on a pitched roof*» [8]). Сема *component, element* виявлена у семантичній структурі таких будівельних термінів, як *collar* і *corona*. Термін *collar* у спеціалізованому словнику визначається як *будь-який*

фіксувальний або обмежувальний елемент, що надівається на циліндричний елемент і затягується («any fixing or restraining ***component*** *which fits over and is tightened to a cylindrical member»* [8]). Термінологічна одиниця *corona* описується як *нижній профільований елемент у класичному карнизі («the lower moulding in a classical cornice, a projecting* ***element*** *with a vertical face beneath the cymatium»* [8]).

Монофункціональні семи були виокремлені зі значень лише однієї лексичної одиниці. Ця група налічує 36 сем, серед яких: *number; angle; base; height; increase; point; bowl; shape; force* тощо. Так, сема *number* була виявлена у значенні слова *base*: *число, відносно якого будується числова система або математична таблиця* («*the* ***number*** *in relation to which a number system or mathematical table is built up»* [9]). Елемент значення *height* входить до семантичної структури лексичної одиниці *elevation*, яка у будівельній сфері визначається як *висота певної точки будівлі або ландшафту над рівнем моря* («*the* ***height*** *of a particular point in a building or landscape above sea level»* [8]).

Для дослідження мовного матеріалу української мови ми відібрали 48 інженерних термінів. Застосувавши компонентний аналіз семантики українських термінів будівельної інженерії, ми дослідили їхні загальновживані та спеціальні значення. Ранжування лексичних одиниць дало змогу поділити всі проаналізовані слова на три групи: 1) із широкою семантикою; 2) із середнім ступенем семантичної розгалуженості; 3) моносемантичні термінологічні одиниці. Група слів із широкою семантикою об'єднує 14 лексичних одиниць, які мають у своїй семантичній структурі від чотирьох до восьми семантичних елементів. Це такі терміни: *модель, басейн, бар, масив, абсорбція, джерело, обвал* тощо.

Найбільш полісемічним терміном у нашому матеріалі є *модель*, який в інженерії використовується для позначення *«уявлення про природний об'єкт, яке може бути сформульоване математично (математична модель) і реалізоване у вигляді фізичної моделі»* [6]. У загальновживаній мові це слово є полісемічною лексичною одиницею, що характеризується такими значеннями: *«1) зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось; 2) тип, марка конструкції; 3) зразок, що відтворює, імітує видови і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт; 4) те, що є матеріалом, натурою для художнього зображення; 5) уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т. ін.) образ якого-небудь об'єкта, процеси або явища, що використовується як його представник; 6) конструкція, структура, зразок, за яким побудована певна одиниця мови з одиниць нижчого рівня; 7) система математичних залежностей або програма, що відображає суттєві властивості об'єкта, процесу чи явища, які вивчаються»* [4]. Семантика цієї лексичної одиниці характеризується виразним науковим характером, оскільки вона має значення в різних сферах людської діяльності, виступаючи терміном в інженерії, геології, лінгвістиці, математиці, мистецтві та механіці.

Слово *басейн* як термін будівельної справи характеризується трьома значеннями: «*1) штучне водоймище із стінами, укріпленими цеглою, цементом і т. ін.; 2) територія, яку охоплює річка з притоками; 3) геол. велика ділянка залягання гірських порід, що містить поклади корисних копалин»* [6]. Як загальновживана лексична одиниця, *басейн* має також три значення: *«1) западина земної поверхні, заповнена водою; 2) частина суходолу, з якої вода стікає до річки, озера чи моря; 3) область залягання покладів корисних копалин»* [4]. Як можна спостерігати, тлумачення у загальномовному словнику не визначають цей термін як інженерний. Можна запропонувати додати до наявних у тлумачному словнику значень ще одне, позначивши його як термін інженерії.

Лексична одиниця *бар* як інженерний термін пояснюється як «*позасистемна одиниця тиску*» [6]. У ролі загальновживаного слова *бар* має широку семантику й означає: «*1) невеликий ресторан, в якому напої та закуски споживають біля стойки буфету або за столиками; 2) відділення для спиртних напоїв у серванті, шафі; 3) одиниця виміру атмосферного тиску, приблизно дорівнює 1 фізичній атмосфері; 4) наносний підводний вал у прибережній зоні моря або в гирлі річки; мілина; 5) деталь врубової машини і гірничого комбайна, яка робить зарубну щілини в пласті; 6) в дилерських угодах так називається сума в 1 млн. фунтів стерлінгів»* [4]. Очевидно, що спеціальне значення цього терміна імпліцитно відображене в тлумачному словнику («*одиниця виміру атмосферного тиску, приблизно дорівнює 1 фізичній атмосфері*» [4]). Ми пропонуємо позначити цю формулу тлумачення у словнику лексикографічною ремаркою *будів.*. Загалом можна відзначити виразно

науковий характер цієї лексичної одиниці, оскільки вона є терміном у метеорології, геології, технології та економіці.

Група термінів зі середнім ступенем семантичної розгалуженості в нашому українському матеріалі складається з таких слів: *дефляція*, *акумуляція*, *бісквіт*, *дериват*, *абразія*, *дебіт*, *деформація* тощо. Семантична структура цих термінів включає два або три значення. Український термін *бісквіт* зафіксований у словнику як «*пластинка з порцеляни (фарфору), поверхня якої не вкрита глазур'ю*» [6]. Ми розглядаємо цей термін як термінологізовану лексичну одиницю, оскільки він утворений на основі зовнішньої подібності до слова *бісквіт* («*легкі борошняні вироби та печиво*» [4]). Лексична одиниця *акумуляція* в українській термінології інженерії – це «*геологічний процес накопичення на поверхні суходолу або на дні водойми мінеральної речовини чи органічних решток*» [6]. У загальнонауковому значенні *акумуляція* позначає «*накопичення в органах і тканинах тварин хімічних речовин (пестицидів, нітратів, нуклеотидів тощо), що перебувають у навколишньому середовищі*» [4]. Будівельний термін *деформація* вживається у значенні *«зміна розмірів або розмірів і форми тіла (чи його частини) під впливом зовнішніх сил, нагрівання тощо»* [6]. У інших науках термінологічна одиниця *деформаиія* означає: *«зміну форми або розмірів тіла під впливом прикладених сил чи нагрівання»* [4].

Семантика термінів другої групи української вибірки має виразно термінологічний характер. У деяких випадках ці інженерні терміни одночасно виступають термінами інших галузей діяльності людини. Слова цієї групи мають одне термінологічне значення в інженерії та одне загальновживане лексичне значення або, що ще частіше, значення в іншій термінологічній системі, які дуже часто збігаються. Обидва значення наведені як у тлумачному, так і у спеціальному словниках.

Третя група об'єднує моносемічні слова, яких у нашому матеріалі доволі багато (20 лексичних одиниць), а саме: *баритобетон*, *антаблемент*, *волюта*, *бейніт*, *вімперг*, *габіон*, *епюра*, *еркер*, *контрфорс*, *ехін*, *консоль* тощо. Ці терміни мають лише одне значення, яке характеризує їх виключно як терміни будівельної інженерії. Наприклад, термінологічна одиниця *епюра* вживається у значенні: «*графічне зображення, що відображає зміну якого-небудь зусилля або напруги уздовж певної осі елемента, подане у відповідному масштабі*» [6]; лексична одиниця *вімперг* у інженерії означає *«високий шпилястий декоративний фронтон, що завершує портали й віконні прорізи в готичних спорудах»* [6]; термін *габіон* передає спеціальне поняття «*сітчаста конструкція з дроту у вигляді паралелепіпеда, заповнена камінням або галькою*» [6].

Особливість цієї групи слів нашого мовного матеріалу полягає в тому, що деякі терміни відсутні в тлумачному словнику, оскільки взагалі не мають загальновживаних значень. Інші терміни зафіксовані в тлумачному словнику і імпліцитно визначаються як терміни будівельної інженерії, проте не мають відповідної галузевої позначки.

Аналіз значень 48 українських термінів інженерії та будівництва дав змогу виокремити 82 семи. На основі кількісного критерію ми класифікували семи на три групи: поліфункціональні семи, семи із середнім ступенем частотності та монофункціональні семи. Найбільш поліфункціональні семи українського мовного матеріалу: *дія, процес; матеріал; будинок, споруда; частина; конструкція; механізм, пристрій; вода* тощо. Ці елементи значення об'єднують семантику від десяти до чотирьох лексичних одиниць, репрезентуючи як загальномовну, так і термінологічну семантику аналізованих слів. Сема *дія, процес* об'єднує десять лексичних одиниць: *будівництво, грануляція, абсорбція, деривація, напруження, дефляція, акумуляція, абразія, обертання, защемлення*. У формулах тлумачення п'яти слів (*будівництво, абсорбція, дефляція, акумуляція, обертання*) ця сема має термінологічний характер. Наприклад: *дефляція* вказує на *«**процес** руйнування вітром гірських порід і розвіювання їх продуктів вивітрювання»*; *акумуляція* – це *«**процес** нагромадження на поверхні Землі і на дні водойм мінеральних частинок чи органічних решток»* [6]. У семантиці інших лексичних одиниць сема *дія, процес* репрезентує загальновживані значення. Наприклад: *напруження* характеризується значенням *«**дія** за значенням напруження»* та *«**дія** затискування чогось між чимось»* [4]. Другим поліфункціональним семантичним елементом у нашому матеріалі є *будинок, споруда*. Його було виокремлено зі значень дев'яти лексем (*блок, галерея, архів, арсенал, масив, елеватор, окоп* тощо) і він переважно репрезентує термінологічні значення. Наприклад: *галерея* позначає «*частини **будинку**, в якій одні (зовнішню) стіну замінюють стовпи, колони, балюстрада*»; *окоп* вказує на

«*фортифікаційні* ***споруди*** *відкритого типу, призначені для ведення вогню та захисту особового складу і військової техніки від засобів ураження*» [6].

Семи із середнім ступенем частотності у формулах тлумачення українських термінів інженерії та будівництва представлені такими одиницями: *берег, схил гори; вал; елемент, деталь; посудина; міст; брус, деревина; сталь; поверх, ярус; камінь, мінерал; ящик, коробка; об'єкт; зразок; одиниця виміру; водоймище, канал; суходіл, поверхня* тощо. Ці семантичні одиниці є складниками семантичної структури двох та трьох лексем у нашому мовному матеріалі. Більшість сем цієї групи має термінологічний характер. Термінологічну семантику слів *абразія* і *банкет* у нашому мовному матеріалі представлено такими формулами тлумачення: «*руйнування* ***берегів*** *морів, озер і штучних водойм хвилями та прибоєм*» (*абразія*); «*насип зі щебеню або каміння, що захищає* ***береги*** *водойм від розмивання*» (*банкет*) [6]. Сема *поверх, ярус* була виокремлена зі спеціальних значень лексичних одиниць *галерея* і *антресоль*: *галерея* це – «*верхній* ***ярус*** *залу для глядачів*»; *антресоль* – «*верхній* ***півповерх*** *із внутрішньою галереєю в особняках і садибних будинках*» [6]. Ці слова займають суміжні позиції в семантичному просторі української інженерної термінології.

Монофункціональні семи становлять найчисельнішу групу, оскільки нами було виявлено 46 семантичних елементів, які трапляються лише один раз у значеннях лексичних одиниць українського мовного матеріалу *(система; височина; віддаль; основа; сила, тиск; стан, становище; вихід; початок; падіння; контур; подія; поглинання; галузь, сфера, наука; підземний хід; ряд; полиця; балкон; стеля; організація; склад; світильник; зброя; точка; коефіцієнт; зміна; закріплення; модель; скло; виступ; обєднання держав; панно; захист; скульптура; розмір* тощо*)*. Сему *віддаль* було виокремлено зі значення лише одного терміна інженерії – *база*. Вона має чітко виражений термінологічний характер. У спеціальному словнику формула тлумачення, з якої її було виділено, подається так: «***віддаль*** *між осями автомобілів або інших колісних транспортних засобів*» [6]. Наведемо ще приклади семантичних одиниць цієї групи, що мають термінологічний характер: *підземний хід (галерея – «****підземний хід****, що з'єднує окремі споруди»); сила, тиск (напруження – «міра внутрішніх* ***сил****, які виникають в окремих елементах машин і споруд під впливом зовнішніх* ***сил****»)* [6]. Семи третьої групи українського мовного матеріалу поряд із реалізаціями термінологічного характеру виявляють також загальновживані значення. Наприклад: *падіння (обвал – «стрімке* ***падіння*** *великої частини ґрунту внаслідок зсуву, руйнування»), стан, становище (напруження – «****стан*** *піднесення, збудження, зосередження сил при здійсненні чого-небудь»)* [4].

Висновки. У дослідженні здійснено порівняльний семантичний аналіз термінології інженерії та будівництва англійської та української мов з метою виявлення спільних і відмінних рис функціонування термінів у термінологічному та загальновживаному контекстах двох генетично віддалених мов. Методологічною основою слугувала формалізована модель семантичного аналізу, що передбачає побудову матриці семантичного простору термінів. Терміни впорядковано за ступенем полісемії, а семи — за частотністю їх уживання. Перетин відповідних координат у матриці фіксує реалізацію сем у значеннях лексичних одиниць. У результаті аналізу 65 англійських і 48 українських термінів виокремлено відповідно 93 і 82 семи, що дало змогу простежити співвідношення загальномовної та термінологічної семантики. Встановлено три групи термінів: полісемантичні, із середнім ступенем полісемії та моносемантичні. В англійському матеріалі переважають лексеми середнього ступеня полісемії, тоді як в українському – моносемантичні терміни, що свідчить про вищий рівень термінологічної спеціалізації української лексики. Семантичний аналіз засвідчив наявність спільних закономірностей організації термінологічних систем, зокрема взаємодію загальномовних і спеціальних значень, а також міжгалузеву термінологічну полісемію. Виявлено дві тенденції: або імпліцитне відображення спеціального значення в загальномовних дефініціях, або його відсутність у тлумачних словниках, що потребує лексикографічного доповнення. Загалом, результати дослідження підтверджують системний характер семантичної організації термінології інженерії та доцільність застосування компонентного аналізу для виявлення міжмовних семантичних відповідностей.

Л і т е р а т у р а

1. Алієва, О. (2015). *Спільний інваріантний компонент: формування семантичної та концептуальної структури терміна*. Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць, вип. 13. Ужгород: «Аутдор-Шарк».
2. Павлова, О. (2018). *Українське зіставне термінознавство: сучасний стан і перспективи*. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», № 890.
3. Пещак, М. М. (1982). *Структурування лексичного значення*. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. Київ: Наукова думка.
4. *Словник української мови*: в 11 т., за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: http://sum.in.ua
5. Сорока, Т. В. (2014). *Семантика найбільш багатозначних англійських аксіономерів*. Сучасні дослідження з іноземної філології, вип. 12. Ужгород: «Аутдор-Шарк».
6. *Термінологічний словник-довідник з будівництва і архітектури*, Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш; за заг. ред. Р. А. Шмига. Львів, 2010. URL: https://repository.lnup.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/335/1/Terminolohichnyi_slovnyk-dovidnyk_z_budivnytstva_ta_arkhitektury
7. Фабіан, М. П. (2014). *Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення*. Сучасні дослідження з іноземної філології, вип. 12. Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк».
8. *Dictionary of Architecture and Building Construction*. URL: https://www.academia.edu/37128673/Dictionary_of_Architecture_and_Building_Construction
9. *Longman Dictionary of Contemporary English*. URL: https://www.ldoceonline.com
10. *Sturgis Dictionary of Architecture and Building*. New York. URL: https://archive.org/details/sturgisillustrat0001stur/page/n5/mode/2up

R e f e r e n c e s

1. Aliyeva, O. (2015). Common invariant component: formation of the semantic and conceptual structure of the term. *Modern Research in Foreign Philology. Collection of Scientific Papers*, Issue 13. Uzhhorod: «Autdor-Shark». (Original work published in Ukrainian: *Spil'nyy invariantnyy komponent: formuvannya semantychnoyi ta kontseptual'noyi struktury termina*).
2. Pavlova, O. (2018). Ukrainian comparative terminology studies: current state and prospects. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"*, No. 890. (Original work published in Ukrainian: *Ukrayins'ke zistavne terminoznavstvo: suchasnyy stan i perspektyvy*).
3. Peshchak, M. M. (1982). Structuring lexical meaning. Formalized foundations of semantic classification of vocabulary. Kyiv: Naukova dumka. (Original work published in Ukrainian: *Strukturuvannya leksychnoho znachennya. Formalizovani osnovy semantychnoyi klasyfikatsiyi leksyky*).
4. Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 volumes, ed. by I. K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. URL: http://sum.in.ua (Original work published in Ukrainian: *Slovnyk ukrayins'koyi movy*).
5. Soroka, T. V. (2014). Semantics of the most polysemantic English axionomers. *Modern Research in Foreign Philology*, Issue 12. Uzhhorod: «Autdor-Shark». (Original work published in Ukrainian: *Semantyka naybil'sh bahatoznachnykh anhliys'kykh aksionomeriv*).
6. Shmyh, R. A., Boyarchuk, V. M., Dobryanskyi, I. M., Barabash, V. M. (2010). *Terminological Dictionary-Handbook of Construction and Architecture*, ed. by R. A. Shmyh. Lviv, 222 p. URL: https://repository.lnup.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/335/1/Terminolohichnyi_slovnyk-dovidnyk_z_budivnytstva_ta_arkhitektury (Original work published in Ukrainian: *Terminolohichnyy slovnyk-dovidnyk z budivnytstva i arkhitektury*).
7. Fabian, M. P. (2014). Semantics of language etiquette: a new approach to its study. *Modern Research in Foreign Philology*, Issue 12. Uzhhorod: PP "Autdor-Shark". (Original work published in Ukrainian: *Semantyka movnoho etyketu: novyy pidkhid do yiyi vyvchennya*).
8. *Dictionary of Architecture and Building Construction*. URL: https://www.academia.edu/37128673/Dictionary_of_Architecture_and_Building_Construction
9. *Longman Dictionary of Contemporary English*. URL: https://www.ldoceonline.com
10. *Sturgis Dictionary of Architecture and Building*. New York. URL: https://archive.org/details/sturgisillustrat0001stur/page/n5/mode/2up

ROHACH Lesya,
Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University,
3 Narodna Square, Uzhhorod, Zakarpattia Region, Ukraine;
e-mail: lesya.rohach@uzhnu.edu.ua;
https://orcid.org/0000-0001-7709-017X

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF ENGINEERING AND CONSTRUCTION TERMS IN ENGLISH AND UKRAINIAN

Summary. The article presents a contrastive analysis of English and Ukrainian terminology in the field of engineering and construction with regard to their semantic organization and functioning within both terminological and general language usage. The study is based on contemporary approaches in contrastive linguistics, semasiology, and comparative terminology, which view terminological systems as structured yet dynamic formations that are in constant interaction with general vocabulary and other terminological domains. In this context, engineering and construction terminology is analyzed as a system reflecting both specialized and general linguistic semantic processes, including

polysemy, monosemy, and interbranch terminological interaction. The **aim** of the research is to identify common and distinctive features of the semantic structure of English and Ukrainian engineering and construction terms based on componential analysis and the construction of semantic space matrices. The study identifies the main groups of terms according to the degree of polysemy (high, medium, and monosemantic levels) and analyzes the correlation between general language and terminological meanings in their semantic structure. Particular attention is paid to the seme composition of lexical units, the identification of polyfunctional, medium-frequency, and monofunctional semes, as well as their role in organizing the semantic space of engineering and construction terminological systems in both languages. The semantic analysis reveals common tendencies in the two languages, in particular intersystem terminological polysemy and the interaction between general and specialized meanings. At the same time, differences in the quantitative distribution of term types and semes have been established, indicating varying degrees of terminological specialization in English and Ukrainian engineering vocabulary. The obtained **results** confirm the effectiveness of componential analysis of lexical semantics for comparative studies of terminological systems and allow for a deeper understanding of the principles underlying the semantic organization of specialized vocabulary in different languages. The findings may also be applied in lexicographic practice, in the teaching of professional English and Ukrainian, and in further interdisciplinary research on terminology.

Keywords: contrastive linguistics, engineering and construction terminology, term, general language word, seme, polysemy, monosemy.

Статтю прийнято 05.03.2026
Статтю затверджено до публікації 10.04.2026
Дата публікації 25.05.2026